

Kentleşme ve Teknolojinin Değiştirdiği Alevi Kurumları:

Musahiplik ve Dedelik

Nigar TUĞSUZ¹

ÖZ

Türkiye'de Alevilik; dini, sosyal ve siyasi bileşenleri olan bir grup kimliğidir. Türkiye Aleviliğinin dönüşümünde grup kimliğinin içsel dinamikleri Türkiye'nin yakın siyasi tarihindeki olaylar kadar etkili olmuştur. Bu çalışmanın amacı Aleviliğin toplumsal örgütlenmesinin iki ana kurumu olan musahiplik ve dedelik kurumlarındaki dönüşümlerin anlaşılmasıdır. Şehirleşme ve teknolojik gelişmeler karşısında bu iki kurumun geçirdiği dönüşümler, geleneksel Alevilikle modern Alevilik arasındaki varyasyonları çoğaltmakta, Alevi kimliğinin güncel çok parçalı ve dinamik yapısını ortaya koymaktadır. Bu amaçla Alevi olduğunu söyleyen ve Alevi kimliğini taşıyan bireylerle musahiplik ve dedelik kurumu ile ilgili görüşleri ve deneyimlerini anlamak üzere derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın verilerine göre² şehir yaşamı ve teknolojik dönüşümler Alevi toplumsal örgütlenmesinin iki ana kurumu olan musahiplik ve dedelik kurumlarını dönüştürmekte, böylece geleneksel Alevilikle modern Alevilik arasında çok sayıda ve değişken yeni Alevilikler ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Musahiplik, Dedelik, Alevilik, Alevi Modernleşmesi.

Social Institutions of Alevism that changed by urbanization and technology:

Musahiplik and Dedelik

ABSTRACT

Alevism in Turkey is a group identity with religious, social, and political components. In the transformation of the Alevism of Turkey, the internal dynamics of the group identity as effective as the recent political developments of Turkey. The aim of this study is to understand the transformations in the two main institutions of the social organization of Alevism, namely musahiplik and dedelik. The transformations of these two institutions have undergone in the face of urbanization and technological developments, which increases the variations between traditional Alevism and modern Alevism and shows the dynamic structure of Alevism in Turkey. For this aim, in-depth interviews were conducted with 20 Alevi people who carry a group identity to understand their views and experiences about the institution of musahiplik and dedelik. According to the findings of this study, urban life and technological developments are transforming the two main institutions of Alevi social organization, musahiplik and dedelik, thus, a large number and variable new Alevism emerge between traditional Alevism and modern Alevism.

Keywords: Musahiplik, Dedelik, Modernization of Alevism.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, nigar.tugsuz@izu.edu.tr, ORCID 0000-0003-2473-8352

²Verilerin toplanmasında emeği geçen İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden öğrencim Gökhan Gök'e teşekkür ederim.

1. Giriş

Alevi toplumsal örgütlenmesinin gücü grup dışından anlaşılmaya ve tanımlanmaya uygun olmayan kapalılığından gelmektedir. Geçmişte ve kırsal yaşamda Alevi toplulukları bugün devletin yürüttüğü birçok hizmeti küçük toplumsal örgütlenmeleri içerisinde yürütmekteydi. Aleviliğin toplumsal örgütlenmesinin en önemli iki kurumu olan musahiplik ve dedelik, sosyal yapıdaki değişimleri anlamak için en önemli kurumlardır. Bu kurumlarda meydana gelen değişimler Alevi toplumsal örgütlenmesini ve Alevi öğretisini aynı anda etkilemektedir. Alevi toplumu için dedeler her zaman yola önderlik eden kişiler, musahipler ise yolda birlikte yürünen yoldaşlardır. Hem öğretinin hem de toplumsal örgütlenmenin devamı bugüne kadar bu iki kurumun etkileşimli bir şekilde işleyişi ile mümkün olmuştur. Bu çalışmada Alevi dini-sosyal örgütlenmesindeki değişimler, musahiplik ve dedelik kurumlarındaki değişimler üzerinden anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu kurumların önemi, dışarıya karşı sınırları belirlemeleri ve kapalı bir sosyal yapının sürdürülmesindeki taşıyıcı misyonlarıdır (Subaşı, 2020: 113). Çalışmanın verilerine göre, kentleşme ve teknolojik gelişmelerin etkisi ile bu kurumlarda meydana gelen değişimler, modern Alevilikle geleneksel Alevilik arasındaki varyasyonları çoğaltmakta, Aleviliğe tutunmaya çalışan bireyler için Alevi kimliğini daha parçalı ve esnek hale getirmektedir.

Aleviliğin sosyal örgütlenmesinde meydana gelen değişimler Alevilik öğretisini doğrudan etkilemektedir. Bunun nedeni bu çalışma kapsamında görüşülen kişilerden birinin ifadesiyle, "Alevi inancının beyninin topluluk olmasıdır."i Aleviliğin beyninin topluluk olarak görülmesi öğreti ya da kimlik tartışmalarının tümünün sosyal yapıya değinmek zorunda olduğunu göstermektedir. Modern kent hayatında bu iki kurumdan uzaklaşma, musahipliğin yerini arkadaşlık ve dostluk ilişkilerinin dedelerin yerini ise bilgiye ulaşmanın farklı kanallarının alması ile mümkün olmaktadır. Yazılı kaynaklar ve teknoloji ile her tür bilgiye ulaşmanın kolaylığı, dini bilgide otorite kabul edilen dedelere olan ihtiyacın sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu çalışmanın verileri 2020 yılının Mart ayında İstanbul'un Küçükçekmece semtindeki Garip Dede Cemevine gelen Alevilerle yapılan derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Görüşme için rastgele seçilen yirmi kişi, öğretmen, öğrenci, kuaför, terzi, esnaf, ev kadını, emekli, şoför, doktor, işçi şeklinde birbirinden farklı mesleklerden ve farklı yaş gruplarından kadın ve erkeklerden oluşmaktadır. Bu kişiler, Sivas, Amasya, Malatya, Çorum, Erzincan, Kahramanmaraş, Adana, Tunceli, Tokat, Mersin ve Bayburt gibi Anadolu'nun çeşitli şehirlerden İstanbul'a göç etmiş Alevi bireylerdir.

2. Alevilikte Musahiplik Kurumu Ve Değişimi

Musahiplik kurumu Alevi toplumsal örgütlenmesinin en temel kurumlarından biridir. Alevi öğretisine göre her Alevi'nin bir musahibi olması gerekir. Musahipsiz olan kişilerin Cem ibadetlerine katılmadığı ve kurban lokması yiyemediği bölgeler vardır (Yaman, 2012: 21). Bir rehberin, hem dedenin hem de topluluğun önünde ikrar vermek (söz vermek) töreninden geçilmesiyle içine girilen musahiplik kurumu, dini ve sosyal kardeşliğin adıdır. Musahipliğe hayat yolunun bir gereği olarak bakıldığı ve bu yolda dayanışma amaçlandığı için yol kardeşliği de denilmektedir. Musahipliğin ölene kadar sürmesinden dolayı ve hatta daha da ileri gidilerek musahiplerin birbirine karşı ahirette de sorumlu olduklarına inandıkları için, bazı yörelerde musahiplik yerine ahiret kardeşliği de denilmektedir (Yıldız, 2003: 123). Diğer bir ifadeyle

³ Bu konudaki bir çalışma için bkz. Rıza Yıldırım, "Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel bir Dönüşümün Ana Eksenleri", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 19/62, 2012, 135-162.

musahip olmak “hem bu dünyada hem ahirette kardeş olmak”ii olarak anlaşılmaktadır. Bundan dolayı musahiplik kurumuna adım atan erkeklere kardeş, kadınlara ise bacı denilmekte ve namus haricindeki her şey kardeş aileler arasında ortak sayılmaktadır. Musahiplik yaşam boyunca bir kere yapılmakta ve musahip olan tarafların birbirlerini yaşam boyunca ve hatta öldükten sonraki hayatlarında da destekleyeceğine inanılmaktadır. Musahip olacak kişilerin evli olması ve eşlerin onayı önemlidir (Şener, 2010: 176). Hem maddi hem de manevi sorunlarda birbirlerine destek olan ailelerin oluşturduğu bu sosyal düzen Alevi örgütlenmesinin en önemli kurumlarından biridir.

Musahiplik kurumu Alevi bireylere biyolojik kardeşlikten öte hak ve sorumluluklar vermektedir. İki ailenin musahip olması maddi ve manevi konularda birbirlerine destek olmayı gerektirmektedir. Bireylerin değil ailelerin musahip olabilmesi, Alevi toplumsal düzeninde ailenin merkezi yerini göstermektedir. Musahip olan kişiler birbirlerinin anne ve babalarını kendi anne ve babaları gibi kabul etmekte ve musahip ailenin çocukları da birbirlerini kardeş olarak görmektedirler. Yöresel değişikliklere rağmen analık ve babalık tabirlerini birbirlerinin anne-babaları için kullanmaktadırlar. İki aile arasında evlilik ilişkisi yoktur ve birbirlerinin çocukları ile maddi ve manevi anlamda ilgilenmektedirler. Görüşülen kişilerden birinin tanımlamasına göre musahiplik ilişkisi “kalın bir iple birbirine bağlı insanların ilişkisi” olarak, arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri ise “ince bir iple birbirine bağlanmak”iii olarak tanımlanmaktadır. Zaman ve mekan ötesi bu dayanışmayı anlatmak için Sünnilikteki ensar-muhacirun ilişkisine atıf yapanlar olmuştur. Alevilikte musahiplikten yoksun olmak yalnız olmak anlamına gelmektedir ve bu kişiler her alanda daha fazla zorlukla karşılaşma ve hata yapma potansiyeline sahip olarak görülmektedirler. Bu kişilere dünyasını ve ahiretini kaybetme ihtimali daha fazla olan kişiler olarak bakılmaktadır. Musahiplikte bir taraf suç işlediğinde diğer tarafın da aynı cezayı alması, bu özel ilişkideki sorumluluğun hafife alınmayacağını göstermektedir. Musahiplik mekanizması ile Alevi aileler birbirlerine tutunarak Alevi toplumunun onayını almış ve toplumsal meşruiyetlerini sağlamış olurlar.

Musahiplik kurumunun Alevi birey ve ailelere sağladığı toplumsal meşruiyet dini-kültürel meşruiyetle iç içedir. Cem ayinine katılan kişilerin musahiplik mekanizmasından geçmesi çoğunlukla riayet edilen önemli bir kıstastır. Aleviliğin dini-sosyal örgütlenmesine katılım, cem ayini (ikrar cemi) yoluyla olmakta, musahiplikten yani beşeri meşruiyetten cem ayinine, ruhani meşruiyete giden bir yol takip edilmektedir. Musahipler arası ilişki gibi dede-talip-musahip ilişkisi de yüksek bir sorumluluk gerektirmektedir. Dede talibinin yol göstericisi olduğundan yaptıklarının da hesabını sorabilmektedir. Musahiplerin birbirlerine söz vermeleri, yani ikrar olayı, dedenin huzurunda gerçekleşmektedir. Musahiplik ikrarında iki aile iyi günde ve kötü günde birlikte olmaya ikrar verdikten sonra birbirlerine kan bağından öte bir bağla bağlanmakta, böylece hem Alevi inancına bağlılık hem de topluma bağlanma aynı anda gerçekleşmektedir. Musahiplik kurumu “beyni topluluk olan bir öğretiyi”iv kuran ve güçlendiren bir harç işlevi görmektedir.

Şehir hayatında mesafelerin uzak olması musahipliğin önemini ve işlevlerini zayıflatan en önemli unsurlardan biridir. Musahip olabilmek ve tüm sorumlulukları yerine getirebilmek için grup üyeleriyle bir arada ya da yakın mesafede olmak gerekmektedir. Şehir hayatında topluluk üyelerini bir araya toplayan merkezler, köy ya da mahalle hayatındaki gibi birbirinden farklı yaşam merkezleri değil, neredeyse sadece ibadet-dini ritüel birliktelikleridir. Alevi bireyleri cemevi dışında bir araya getiren yaşam alanları şehirlerde azdır ya da hiç yoktur.⁴ Grup üyelerinin birbirine zaman ayırması mesafelerin uzak olduğu koşullarda iyice zorlaşmakta, böylece musahiplik kurumunun, yardımlaşma, dayanışma, koruma, göz kulak olma gibi ana işlevleri zayıflamakta ya da tamamen ortadan kalkmaktadır.

⁴ Şehir hayatında Alevileri bir araya getiren yaşam alanlarının sınırlı olması, cemevlerinin çok amaçlı olarak-dil, müzik, yetenek kursları vs- kullanılmasına ve bu durum da Alevilerin tanınma talepleri içinde yer alan “cemevlerinin ibadethane olarak tanınması” talebinin tartışmaya açılmasına neden olmaktadır.

Şehir hayatında farklı mezheplerden insanlarla kaynaşma ve evlenme, musahipliğe bağlılığı azaltan diğer bir önemli unsurdur. Şehir hayatının kendine has doğası ve ilişkileri genç nesilden Alevi ailelerin musahibinin olamamasına neden olmaktadır. Yaşlılardan musahipliği devam ettirenler ise genellikle köylerdeki hayatlarının bir devamı olarak yeni ilişkilerini kurmakta ya da eski ilişkilerini devam ettirmektedirler. Alevi olmayan kişilerle kurulan yakın dostluklar ve yapılan evlilikler, musahiplik kurumunun gereklilikleri ile uyumlu değildir. Musahipliğin devamı için, musahip olacak kişilerin evli olması, birbirlerini sevmeleri ve saymaları, yaş olarak birbirlerine yakın olmaları, benzer koşullarda yetişmiş olmaları gibi kolaylaştırıcı koşullar aranmaktadır. Şehir hayatında grup dışından ilişkilerin grup ilişkilerinin yerine geçmesi, musahiplik kurumunu işlevsizleştirmektedir. Grup bağlarının gevşemesi ve bireyselleşme, musahip ailelerin birbirlerine karşı sorumluluklarını folklorik bir düzeye indirebilmektedir. Bir musahibin suçundan diğerinin sorumlu görülmesi, modern Aleviler tarafından “çağdaş hukuk normlarının ihlali”v olarak görülmektedir. Aynı zamanda teknolojik gelişmelerle birlikte sosyal medyanın arkadaşlık ve dostluk ilişkilerinin yerini alması, geleneksel bağları zayıflatmaktadır. Sosyal medyada grup kimliği üzerinden kurulan bağlar geleneksel sistemdeki gibi hak ve sorumluluk ilişkisi üzerinden kurulmamaktadır. Sosyal medyayı kullanarak bir araya gelen Alevi gençler için motivasyon birbirlerine karşı hak-sorumluluk-denetleme ilişkisi değil daha çok Alevi kimliğinin inşası ve taşıyıcısı olma yönünde olmaktadır. Musahipliğin geleneksel yapıdaki bağlayıcılığı ve denetleyiciliğinin ortadan kalkmasıyla musahiplik geleneksel özünü ve anlamını kaybetmekte, böylece Alevi toplumsal örgütlenmesinin, öğretisinin ve kimliğinin çeşitlenmesinin önü açılmaktadır.

Şehirdeki Aleviler musahiplik kurumunun toplumsal anlamda kendilerine sağladığı meşruiyete çoğu koşulda ihtiyaç duymamaktadırlar. Dini-kültürel alanda sağladığı meşruiyet ise daha çok dedelere, cemevlerine ve Alevi kimliğine bağlılık üzerinden devam ettirilmektedir. Yine de Alevi öğretisinin beyninin topluluk olduğunun kabulü, Alevi toplumsal örgütlenmesindeki değişimi inanç-kültür alanındaki değişimlerle ilişkili hale getirmektedir. Musahiplik ve dedelik karşılaştırıldığında, dedelik Alevi öğretisi açısından çok daha önemli görülmektedir. Modern şehir hayatı ile birlikte dedelerin işlevleri azalsa da hala dini bilginin en önemli taşıyıcılarıdır. Sözlü bilgi Alevilik öğretisinde hiçbir zaman önemi ortadan kalkmayacak bir bilgidir ve bu bilginin tek meşru taşıyıcısı soya bağlı dedelerdir. Bundan dolayı dedelerin sosyal alandaki işlevleri azalsa da soya bağlılığın hiçbir şekilde tartışılmadığı öğretinin taşıyıcısı olma işlevleri azalmamaktadır. Dedelik musahiplik kurumunun taşıyıcısı olmasına rağmen ondan bağımsız olarak da Alevilik öğretisinin belkemiğidir. Musahiplik toplumsal örgütlenmenin bir ara kurumu olmasına rağmen dedelik hem dini hem toplumsal örgütlenmenin ana taşıyıcısıdır.

3. Alevilikte Dedelik Kurumu Ve Değişimi

Aleviliğin sözlü kültüre bağlılığı, dedeliği sosyal yaşamda tüm zamanlar için kültürün taşıyıcısı haline getirmektedir. Soydan gelen üstünlükleri ile Alevi dedeleri Evlad-ı Resul olarak adlandırılmakta ve seyyidvi unvanı almaktadırlar. Alevilikteki ocak sistemi, geçmişten bugüne farklı bölgelerin farklı dedelerin kontrolü altında olmasını ve böylece dedelerin Alevi toplumsal örgütlenmesinin merkezinde yer almasını sağlamıştır. Bu geleneksel sistem içerisinde merkezi bir role sahip olmak, toplumsal yaşamın ekonomi, aile, hukuk, eğitim ve din gibi her alanında aynı anda söz sahibi olmak anlamına gelmektedir. Tüm bu rolleri yerine getiren dedeleri tanımlamak için bilge, lider, önder, öğretmen gibi sıfatlar kullanılmaktadır (Bozkurt, 2005: 96). Dedeler geleneksel rolleri ile toplumsal örgütlenmenin başındaki kişiler olarak Alevi toplumunun liderleri kabul edilmektedirler. Sosyal ve dini yaşamda yol gösterici olmak, dini törenleri-bayram, evlenme, sünnet, ölüm-yönetmek ve de toplumsal sorunlarda-anlaşmazlıklar, zorluklar- yol gösterici olmak anlamına gelmektedir. Dedelerin elleri her an Alevi toplumunun üzerindedir ve bunun göstergelerinden biri suç işleyenlerin dedeler tarafından düşkün ilan edilmesi, dargın olanların ise barıştırılmasıdır (Yaman, 2009:203-208). Taliplik ikrarı gerçekleştikten sonra dedeler taliplerine hayatın her alanında yol gösterme rolünü

üstlenmektedirler. Cem hizmeti yürütürken ceme gelen bölge insanların ilişkileri ile ekonomik sorunları ile de ilgilenmekte, “yoksulların tespit edilmesi ve yardım edilmesini”vii sağlamaktadırlar.

Modern şehirlerde dedelerin eski rollerinin çoğu profesyonellere devredilmekte, dedelerin yeni rolleri cemevlerindeki törenlerin yürütülmesinden ibaret hale gelmektedir. Alevi toplumu dedelerin geleneksel rollerindeki bu değişimden endişe etmekte ve yeni misyonu “Sünnilikte imamların misyonuna”viii benzetmektedir. Modern şehirlerde daha fazla sayıda ve çeşitlilikte insana hitap etmek zorunda kalan Alevi dedeleri, taliplerine her alanda donanımlı olduklarını göstermek zorundadırlar. Dedelerin kendilerini yetiştirememeleri ve taliplerine yeterli olamamaları aradaki saygı ve sevgi bağı zayıflatmaktadır. Bunun en önemli nedeni, dedelerin maaşlı din adamları olmadıklarından geçimlerini sağlamak için başka işlerde çalışmak zorunda kalmaları ve “dedelik vazifesine yeterli vakit ayıramamalarıdır”ix. Dedeler dedelik vazifesine yeterince vakit ayıramadıkları için bu alandaki yetkinlikleri azalmakta, bu durum taliplerini “pişiremedikleri”x şeklinde yorumlanmaktadır. Şehir koşullarında “dedelere danışma”xi olarak tarif edilen alışkanlıklar gittikçe zayıflamaktadır. Bu hem dedelerin yetkinliğinin sorgulanması hem de modern kurumların dedenin vazifelerinin yerini almış olmasından kaynaklanmaktadır. Dedelere danışmak yerine, özellikle gençler, teknolojik bilgi edinme yollarını tercih etmektedirler. Alevilik öğretisiyle ilgili bilgiler bile dedelerden değil, kitaplardan ve teknolojik kaynaklardan edinilmektedir. Sosyal medyada grup içinden kişilerle kurulan ilişkiler ve otantik kültürün medya üzerinden paylaşımı dedelerin lideri ve taşıyıcısı olduğu sözlü kültüre etki edebilmektedir. Dedelerin öğretiye dair anlattıkları ve hayata ilişkin tavsiyeleri medya üzerinden yazılı hale gelmekte, Alevi gençler üzerinde farklı bir kültürlenme meydana gelmektedir. Sosyal medyanın diline ve teknolojik gelişmelere dedelerin adapte olması beklenmekte ve olmadıklarında öğretiye dair sorgulamalar ortaya çıkmaktadır. Dedelerin kendilerini yetiştirmeleri, gençlerin içinde yaşadığı şartlara göre dönüşebilmeleri ve onlara hitap edebilmeleri, bilim ve teknolojinin yolunu takip etmeleri gerektiği zaruret halini almaktadır. Öğretiye ve geleneğe bağlı olanlarca dedeler her durumda danışılacak kişiler olsa da, özellikle gençler ve daha modern düşünenler için geçmişteki karar verici misyonlarını ve “Alevi toplumu üzerindeki etkilerini gittikçe yitirmektedirler”xii.

Kırsal yaşamda sadece kendi köyü ya da bölgesinden talipleri ile ilgilenen dedeler şehirlerde farklı bölgelerden ve kültürlerden gelen çok sayıda insana hitap etmek zorundadırlar. Köylerde kapı kapı dolaşıp talipleri ile yakın ilişki kuran dedeler, şehirlerde oldukları yerde taliplerini beklemekte, talipler dedeyi bulmak için uzak mesafelerdeki cemevlerine gitmek ve burada çok kişi arasında yüzeysel buluşmalar gerçekleştirmek zorundadırlar. Dedelerin taliplerini yakından tanınması mümkün olmayınca sosyal ilişkileri hakkında söz söyleme yetkisini de kaybetmektedirler. Cemevlerinde talipleriyle neredeyse sadece dini ritüelleri birlikte yerine getiren dedelerin sosyal alanlardaki işlev kaybı Alevi toplumu içinde asıl konumlarından uzaklaşmaları ve Sünnilikteki imamlara benzemeleri olarak yorumlanmaktadır. Modern kent yaşamındaki zorluklar ve değişimlerle birlikte dedelerin sosyal örgütleyici vasfı önemli oranda zayıflamaktadır. Dedeler şehirlerde toplumsal organizasyonu düzenlemede geri planda kalmakta, yaşamın birçok pratik sorunu artık doğrudan avukat, psikolog, öğretmen gibi profesyonellerce çözülmektedir. Kırsal yaşamda sosyal hayatın düzenleyicisi olan dedeler şehirlerde bu rollerini gittikçe daha fazla terk etmektedirler. Geleneksel olarak Alevi toplumunun kendi sorunlarını devlete yansıtmadan kendi içinde çözme geleneği ve pratiği neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. Sosyal örgütlenmenin merkezi konumunda yer alan dedeliğin bu dönüşümü Alevi toplumunun gözünde Aleviliği Sünniliğe benzetmektedir.

Şehir yaşamı ve teknolojik gelişmelerin neden olduğu dönüşümlere rağmen dedelerin manevi liderlikxiii vasıfları güçlü bir şekilde devam etmektedir. Alevi toplumunun gözünde dedeler her koşulda sözlü kültürü hem uzak mesafelerden hem de geçmişten talibinin ayağına taşıyabilecek kimselerdir ve bu yeteneklerini soydan almaktadırlar. Bu bağlılıkta en önemli etken dedeliğin “soydan geldiğinin”xiv kabul edilmesi, böylece zamansal ve mekansal değişimlere

direnebilmesidir. Soya bağlılığın devamına ilişkin bir sorgulama olmaksızın çeşitli alanlarda modern eğitimlerin dedeler için gerekli olduğu kabul edilmektedir. Her şeyden önce Alevilerin ibadeti olan cem ayinini dede yürütmektedir ve buradaki rolü hiç değişmeyecektir. Dede-cem ve Alevilik öğretisi arasında kurulan özdeşlik dedenin ruhani yönüne bağlılıkla sonuçlanmaktadır. Geleneksel olarak toplumsal örgütlenmenin merkezinde yer alan dedeler, böylece daha çok manevi örgütlenmenin merkezinde yer almaya başlamaktadır. Dedeliğin, Alevi öğretisinin yaşaması açısından merkezi konumu domino taşına benzetilmekte, “en baştaki taş yani dede yıkılırsa bütün taşların yıkılacağına”^{xv} inanılmaktadır. Dedelerin toplumsal alandaki etkinliklerinin azalması ile hem manevi liderlik hem de politik örgütleyicilik misyonları aynı anda güçlenmektedir. Modern kent yaşamında Alevi dedeleri kimlik oluşumu ve politik örgütlenme açısından merkezi konumdadırlar. Alevi toplumu açısından bu değişim de Sünniliğe benzeme olarak yorumlanmaktadır. Sünnilikteki imamların öncelikli olarak dini alanı organize eden, gerektiğinde ise sosyal ve politik alanlara müdahale edebilen misyonlarının Alevi dedelerince de benimsendiği düşünülmektedir. Dedelerin Alevi vakıf ve derneklerinin yöneticiliğini yapmaları, politik rollerini artırmakta fakat aynı anda geleneksel rollerini karmaşık hale getirmektedir.

Geleneksel koşullarda musahiplik ve dedelik birbirini tamamlayan iki ana kurumken modern şehir yaşamında musahipliğin önemi dedeliğe kıyasla daha fazla azalmakta, dedeliğin ise toplumsal işlevleri zayıflamakta fakat dini-politik işlevleri devam etmektedir. Dedelerin geleneksel işlevlerinden birçoğu zayıflasa da Alevi birliğinin birleştiricisi olmaya devam etmektedirler. Sözlü bilginin tek taşıyıcısı olan dedelerin gezerek bu bilgiyi yaymalarının modern yaşam içinde pek bir işlevi kalmamış görünse de, sözlü bilgiye dayalı Alevi öğretisi açısından bu önem hala tartışılmazdır. Dedeler geleneğin-öğretinin taşıyıcısı olma rollerini soya bağlı olarak edindiklerinden sorgusuz bir şekilde devam ettirebilmektedirler. Buna rağmen dedelerin şehir hayatındaki rol ve misyonları gittikçe daha fazla sosyal-dini örgütlenmenin taşıyıcısı olmaktan dini-politik örgütlenmenin taşıyıcısı olmaya doğru dönüşmektedir.

4. Kentleşme ve Teknolojik Gelişmeler ile Değişen Musahiplik ve Dedelik

Kurumları

Türkiye’de 1960’lı yıllardan sonra hızlanan kırdan kente göç dalgasında Aleviler önde gelen gruplardandır. Büyük şehirlere göç eden Alevilerin sözlü kültüre dayalı toplumsal örgütlenmeleri hızlı bir dönüşüm geçirmiş, değerler sistemi de bu dönüşümden payını almıştır (Şahin, 2012: 41). Kentleşme ile birlikte bir taraftan geleneksel yaşam tarzlarını terk eden diğer taraftan kendilerini tanımlama çabası içerisine giren Alevi gruplar, geleneksel Aleviliğe bağlılık ile modern kentin değerleri arasında sıkışmışlardır (Çamuroğlu, 2000: 7). Dedelik ve musahiplik, Alevi kentleşmesi ve modernleşmesinden en çok etkilenen kurumlardır (Sağır, 2019: 32-33). Bu iki kurum Aleviler tarafından sosyal örgütlenmelerinin bel kemiği olarak görülmekte ve zayıflamalarının Alevi öğretilerinde ve grup kimliğinde değişimlere neden olacağı düşünülmektedir. Musahiplik kurumunun zayıflaması ile Alevi toplumsal örgütlenmesi zayıflamaktadır. Dedelik ve musahiplik iç içe kurumlar olduğundan ceme giden yoldaki en önemli basamak ortadan kalktığında hem toplumsal hem de dini-öğretisel kopuş aynı anda gerçekleşmektedir. Sosyal ve öğretisel alandaki etkiler birbirinden kolayca ayırt edilememekte ve bu iki etkinin birleşimi öncelikle gruba bağlılığın azalması ile neticelenmektedir. Bu bağlılık politikleşme ile yeniden kurulabilmekte ya da zaman içinde daha fazla gevşemektedir. Musahiplik kurumu Alevi toplumu içindeki bağlılığı artırmanın yanında ilişkilerin niteliğini de artırmaktadır. Sorumluluk ve bağlılık duygusu grubun birliği ve devamını sağladığından Aleviliğin devamı için kritik önemdedir. Şehir hayatında kurulan arkadaşlık ve dostlukların musahipliğin yerini tutmaması, grup içi ilişkilerin doğası ve ortak motivasyon duygusu ile ilişkilidir. Musahiplik daha iyi bir toplum, daha iyi ilişkiler ve sorumluluklar vermekle birlikte grubun devamı için ortak bir motivasyon da vermektedir. Ortadan kalktığında yerini dolduran

modern ilişkiler bireysel anlamda doyurucu olsa da Aleviliğin sosyal örgütlenmesi açısından bir anlam ifade etmemektedir. Diğer taraftan şehir hayatındaki politikleşme yeni bir motivasyon kaynağı yaratmakta, ikincil ilişkiler üzerinden Alevi sosyal örgütlenmesini yeniden kurmaktadır.

5. Sonuç

Şehirleşme ve teknolojik dönüşümler Aleviliğin toplumsal örgütlenmesinin en önemli kurumları olan musahiplik ve dedelik kurumlarında köklü değişimler yaratmaktadır. Kentleşmenin ve modernleşmenin etkisi altında çözülen ve parçalanan Alevi kimliğini anlamının yolu, “kendini sözlü iletişimle yeniden üreten kültürün” (Yıldırım, 2018) kaynağındaki değişimleri anlamaktır. Geleneksel köy yaşamından kent yaşamına geçişle ve teknolojinin insan ilişkilerinde yarattığı dönüşümlerle özellikle birincil ilişkiler ve grup içi ilişkiler kültürü belirleyici bir şekilde değiştirmektedir. Hem modern yaşam ve uzmanlaşma hem de teknolojinin günlük yaşamın bir parçası olarak kullanımı, geleneksel yapılardaki birçok kurumu etkisiz ya da yarı etkili hale getirmektedir. Kentlerde modern eğitim kurumlarından geçen ve teknoloji ile her tür bilgiye ulaşabilen Alevi gençleri, musahiplik ve dedelik kurumlarını birçok alanda işlevsiz bulmaktadır. Sözlü bilginin ve geleneğin taşıyıcısı dedelerin konumu değişmese de işlevleri değişmiş, dededen edinilen her tür bilgi pratik kaynaklardan edinilir olmuştur. Genç Alevilerin yeni koşullar altında ya Sünniliğe ya da deizm ve ateizm gibi düşünce akımlarına ilgi duydukları geleneğe bağlılarca dile getirilmektedir. Buna rağmen dedelerin soya bağlılıkla devam eden manevi liderlik misyonu zayıflamamakta, daha çok modern Alevi kimliğinin inşası açısından rol oynamaktadır. Dedelik ve musahiplik kurumlarındaki değişim Alevi siyasal kimliğinin daha görünür olmasına, modern ve geleneksel Alevilik arasındaki yorum farklarının çeşitlenmesine neden olmaktadır.

Kaynakça

- Bozkurt, F. (2005). Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik. İstanbul: Kapı Yayınları.
- (2006). Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik. İstanbul: Kapı Yayınları
- Bulut, H. İ. (2013). Alevi Bektaşî Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma ve Kardeşlik Kurumu Olarak "Musahiplik". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 65/1, 101-118.
- Coşkun, H. (2018). Alevi/Bektaşî Geleneğinden Dedelik Kurumu: Sivas Kangal Türkmen Alevileri Örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 85, 43-62.
- Çamuroğlu, R. (2000). Değişen Koşullarda Alevilik. İstanbul: Doğan Yayınları.
- Eröz, M. (2014). Türkiye’de Alevilik-Bektaşîlik. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Özdalga, E. (2014). Kimlik Denklemleri Türkiye’nin Sosyo- Kültürel Anlam Haritası Üzerine. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Sağır, G. (2019). Modernleşme Ve Kentleşme Sürecinde Alevilik Ve Alevi Kimliğinin Değişimi: Aydın'da Alevi Kimliği Üzerine Bir Çalışma. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Subaşı, N. (2010). Alevi Modernleşmesi. Timaş Yayınları.
- Şahin, G. (2012). Ocaktan Cemevine Yapısal Bir Dönüşüm: İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cem evi Örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*.
- Şener, C. (2010). Alevilik Olayı: Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi. İstanbul: Etik Yayınları.
- Yaman, A. (2009). Alevilikte Toplumsal Kontrol Kurumu: Düşkünlük. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- (2012). Geçmişten Günümüze Alevi Ocaklarında Değişime Dair Sosyo-Antropolojik Gözlemler. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 63, 17-38.
- Yazıcı, M. (2014). Aleviliği Günümüze Taşıyan Ana Unsurlar: Musahiplik Geleneği. Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu, Bingöl Üniversitesi.
- Yıldırım, Rıza. (2018). Geleneksel Alevilik. İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2012). "Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel bir Dönüşümün Ana Eksenleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 19/62, 2012, 135-162.
- Yıldız, H. (2004). Alevilerde Dedelik Kurumu. İstanbul: Kitap Yayınevi.

ⁱ AA, Erkek, 62, emekli.

ⁱⁱ KŞ, Erkek, 64, emekli.

ⁱⁱⁱ ÖD, Erkek, 49, şoför.

^{iv} AA, Erkek, 62, emekli.

^v HŞ, Kadın, 65, emekli.

^{vi} EN, Erkek, 41, işçi.

^{vii} KŞ, Erkek, 64, emekli.

^{viii} BS, Erkek, 38, doktor.

^{ix} AA, Erkek, 62, emekli.

^x FB, Kadın, 22, öğretmen.

^{xi} BK, Erkek, 52, terzi.

^{xii} AG, Kadın, 46, kuaför.

^{xiii} AK, Erkek, 24, öğretmen.

^{xiv} MK, Kadın, 38, kuaför.

^{xv} SE, Kadın, 21, öğrenci.

-
- Mülakat yapılan kişiler
1-AK, 24, Erkek, öğretmen.
2-FB, 22, Kadın, öğretmen
3-SE, 21, Kadın, öğrenci.
4-MK, 38, Kadın, kuaför.
5-EM, 21, Kadın, öğrenci.
6-MT, 30, Kadın, ev kadını.
7-BK, 52, Erkek, terzi.
8-KB, 35, Erkek, esnaf.
9-HŞ, 65, Kadın, emekli.
10-AG, 46, Kadın, kuaför.
11-ÖD, 49, Erkek, şoför.
12-BS, 38, Erkek, doktor.
13-MB, 48, Erkek, terzi.
14-EN, 41, Erkek, işçi.
15-SÇ, 58, Erkek, esnaf.
16-HA, 53, Erkek, şoför.
17-AA, 62, Erkek, emekli.
18-KŞ, 64, Erkek, emekli.
19-DM, 37, Kadın, esnaf.
20-CD, 56, Kadın, ev kadını.